

ELS ORÍGENS DEL BUTOH: Tatsumi Hijikata i Kazuo Ohno.

Les paraules dels seus creadors

PROJECTE de RECERCA. Per Maria Montseny. Barcelona, 2011

MEMÒRIA

Aquesta recerca teòrica pretén afavorir una millor comprensió sobre la dansa butoh: sobre els seus orígens, el seu context inicial i sobre els seus creadors. A partir de la recerca de les fonts originals, les paraules dels seus protagonistes i pares indiscutibles **Tatsumi Hijikata i Kazuo Ohno**, la recerca pretén esbrinar les arrels mateixes de la dansa butoh i aprofundir en la dansa, el pensament, l'imaginari, la metodologia i la vida d'ambdós ballarins. L'objectiu de la recerca és, doncs, **recuperar la veu dels creadors primers del butoh, recollir les seves paraules i traduir-les al català** (conservant la versió anglesa als peus de pàgina) per tal que el lector pugui interpretar-ne directament el seu significat, pugui submergir-se en el pensament dels autors i pugui deixar-se suggerir pels seus universos i les seves imatges.

Existeix nombrós material escrit que exposa i explica les característiques del butoh, les causes de la seva aparició, les intencions dels seus protagonistes, la seva repercussió i influència en el panorama escènic mundial, etc. L'objectiu d'aquesta recerca, en canvi, és **recollir i contrastar el màxim de material original possible** (part del qual queda fora del nostre abast ja que no ha estat traduït del japonès) extret d'escrits dels mateixos ballarins, d'entrevistes, de vídeos, de converses, etc., per tal de **poder tenir una idea del butoh sense filtres ni interpretacions, per a atansar-se tant com sigui possible a allò primari i original.**

És essencial, en aquesta recerca, la **tria curosa del material, la manera com exposar-lo**, la tasca de **contrastar i compara els materials d'ambdós ballarins** per tal de fer visibles i entenedores les seves diferents i particulars maneres d'entendre el butoh.

La tasca de la recerca és, a més de recollir el material original i traduir-lo, **oferir un context** històric, polític, social i cultural que ajudi a comprendre les característiques concretes i específiques que van conduir a gestar aquesta eclosió del butoh; des de la postguerra japonesa fins al naixement de les avantguardes artístiques al Japó.

D'altra banda i com a informació addicional, d'ampliació i de suport, la recerca també pretén **recollir el testimoni de figures cabdals del món artístic i cultural del Japó de l'època vinculats a la dansa butoh**: des figures de ressó internacional i fortament vinculades als dos ballarins, fins a crítics d'art, deixebles d'ambdós mestres i estudiosos sobre el fenomen del butoh, sobretot japonesos però també, en casos determinats, europeus i nordamericans. Aquestes fonts, les **fonts secundàries**, permeten una visió externa, encara que molt propera, dels orígens del butoh. Aporten informació sobre la recepció del fenomen, sobre la seva fortuna crítica, sobre el seu impacte en la societat japonesa de l'època, ajudant a ampliar el gruix de dades i a omplir certs buits d'informació.

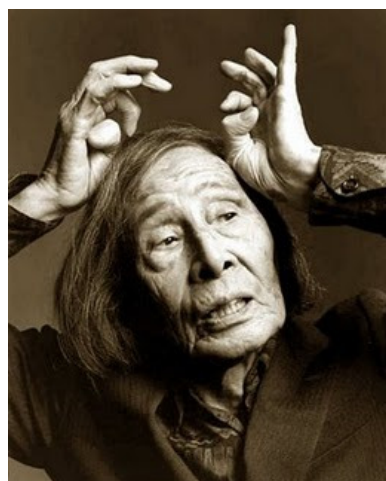
Recollir els testimonis de figures cabdals dins el món artístic i cultural del Japó com **Yukio Mishima, Eiko Hozoe o Yoshito Ohno**, amics i col·laboradors dels dos mestres, els quals van exercir una forta i fructífera influència sobre la vida i també l'obra tant de Tatsumi Hijikata com de Kazuo Ohno, contribueix a comprendre aspectes molt rellevants sobre aquest naixement del butoh i sobre l'obra dels seus protagonistes.

A més a més, aprofitant la presentació de la dansa de **Kazuo Ohno a Barcelona** durant el Festival Grec de l'any 1982, la recerca recull des de material gràfic fins a testimonis directes de persones que van promoure la seva participació al festival o van tenir l'oportunitat d'assistir a la seva presentació.

Finalment, la recerca recull un **glossari de paraules clau** que faciliti la comprensió de certes nocions estrictament japoneses i de difícil traducció; un **índex** complet del **material literari** de Tatsumi Hijikata i de Kazuo Ohno, un índex del **material fotogràfic** dedicat als dos ballarins, i un índex de les seves **creacions** de dansa; així com una **bibliografia** completa i una **webgrafia** específica on les persones interessades puguin acudir per tal d'aprofundir en aspectes concrets sobre els orígens del butoh i sobre les obres dels seus creadors.

Retrat de Tatsumi Hijikata

Retrat de Kazuo Ohno

El projecte proposa el seguiment del **GUIÓ** següent:

0. Introducció

1. Context històric, polític, social i cultural del Japó a mitjan segle XX

2. *Kinjiki* d'Hijikata : El naixement de l'Ankoku Butoh.

3. Biografies comparades: Tatsumi Hijikata / Kazuo Ohno

4. Ideologies comparades: Tatsumi Hijikata / Kazuo Ohno

5. Influències i col·laboracions japoneses

5.1. Yuiko Mishima, literatura i revolta

5.2. Eiko Hozoe, imatges del butoh

5.3. Yoshito Ohno, testimoni i continuador

6. Influències literàries franceses

6.1 Jean Genet

6.2 Antonin Artaud

7. Kazuo Ohno a Barcelona: Grec'82, *Admirant l'Argentina* i *La meva mare*.

8. Glossari de paraules clau

9. Índex de material literari

10. Índex de material fotogràfic

11. Índex de creacions

12. Bibliografia i Webgrafia

L'estructura de la recerca s'organitza en quatre blocs, que s'interrelacionen i es complementen:

a) Un **primer bloc** que permeti situar el fenomen de la creació del butho en el seu context inicial i poder comprendre l'impacta que aquest fenomen hi va provocar, analitzant la considerada primera obra de butoh, *Kinjiki*, i els esdeveniments que la van succeir.

(0. Introducció, 1. Context històric, polític, social i cultural del Japó a mitjan segle XX, 2. *Kinjiki* d'Hijikata : El naixement de l'Ankoku Butoh)

b) Un **segon bloc** que permeti conèixer, analitzar, comparar i comprendre la vida, el pensament i l'obra de Tatsumi Hijikata i de Kazuo Ohno, les quals van ser fortament influenciades per importants literats i artistes japonesos, i també occidentals.

(3. Biografies comparades: Tatsumi Hijikata / Kazuo Ohno, 4. Ideologies comparades: Tatsumi Hijikata / Kazuo Ohno, 5. Influències i col·laboracions japoneses: Yukio Mishima, Eiko Hozoe i Yoshito Ohno, 6. Influències literàries franceses: Jean Genet, Antonin Artaud.)

c) Un **tercer bloc** dedicat especialment a la primera presentació de Kazuo Ohno i la seva obra a Barcelona.(7. Kazuo Ohno a Barcelona: Grec'82, *Admirant l'Argentina* i *La meva mare*.)

d) Un **quart i darrer bloc** que permeti indexar tot el material original de Kazuo Ohno i de Tatsumi Hijikata (escrits, entrevistes, creacions) així com oferir una bibliografia i webgrafia específica i detallada. (8. Glossari de paraules clau, 9. Índex de material fotogràfic, 10. Índex de material literari, 11. Índex de creacions, 12. Bibliografia i Webgrafia)

Amb gran diferència, trobem moltíssim més material tan escrit com visual referent a Kazuo Ohno (1906- 2010), degut a la seva llarga vida i la seva internacionalment reconeguda carrera. La informació referent a la figura d'Hijikata (1928-1986), més esquiva i misteriosa, respon no només a la seva mort prematura sinó també als seus silencis creatius i, sobretot, a la dificultat d'accedir al seu material però també a la manca de difusió de la seva obra.

El material original de Tatsumi Hijikata, es conserva al *Tatsumi Hijikata Archive* de la Universitat de Keio, a Tokio (Japó). (<http://www.art-c.keio.ac.jp/archive/hijikata/>).

El material original de Kazuo Ohno es conserva al *Kazuo Ohno Dance Studio* de Yokohama (Japó) (<http://www.kazuohnodancestudio.com/english>). També trobem material original de Kazuo Ohno a l'Archivio Kazuo Ohno de la Universitat de Bolonya (Itàlia).

(<http://www.muspe.unibo.it/biblio/ohno/index.htm/>).

Els **escrits originals de Tatsumi Hijikata** que han estat traduïts a l'anglès són els següents:

Body on the Edge of Crisis, Parco, Tokyo 1987; ***Three Decades of Butoh Experiment***, Yushi-Sha, Tokyo, 1993. A la revista "The Drama Review", New York, vol. 44, nº 1, Primavera 2000, hi trobem alguns dels escrits d'Hijikata com ***Inner Material*** (pp.37-42); ***To Prison***, (pp.43-48); ***From Being Jealous of a Dog's Vein*** (pp. 56-59); ***Wind Daruma*** (pp.71-79) , traduïts per Nanako Nurihara. Els seus exercicis i les seves coreografies varen ser transcrites pels seus deixebles en seqüències curtes que semblen poemes surrealistes. Nombrosos d'aquests *butôfu* han estat recopilats i traduïts a l'anglès en un CD-ROM per Waguri Yukio, el qual havia estudiat amb Hijikata.

Altres escrits de Tatsumi Hijikata que encara no han estat traduïts a l'anglès són: "***Bibô no aozora***" (Handsome Blue Sky), Chikuma shobô, Tokio1987; "***Yameru Miami***" (Ailing Dancer), Hakisuisha, Tokio 1983; "***no hanashi***" (Story of a Weasel), Asbestos-kan, Tokio 1988; "***Hijikata Tatsumi ten – kaze no metamorfo-ze***" (Hijikata Tatsumi Exhibition – the Metamorphosis of Wind), Chiaki Art Museum, Akita1991.

La participació i col·laboració de **Tatsumi Hijikata en films** és la següent:

Tres directors experimentals varen treballar en projectes col·laboratius amb Hijikata des del 1959 i fins a mitjans dels anys 1960s. El fotògraf **Eiko Hozoe** va realitzar el seu únic film, ***Navel and A-Bomb*** (Melic i A-Bomba), el 1960, situant l'Ankoku Butoh explícitament en l'àrid terreny històric de la postguerra japonesa. El director i escriptor nordamericà **Donald Richie** va col·laborar amb Hijikata en les pel·lícules ***Sacrifice*** (Sacrifici) el 1959, i ***War Games*** (Jocs de Guerra) el 1962. El jove director **Takahiko Imura** va realitzar dues pel·lícules en col·laboració amb Hijikata: ***Masseur*** () el 1963, i ***Rose-Coloured Dance*** (Dansa de la Rosa...) el 1965.

A partir de finals dels anys 1960s i fins el 1973, Hijikata va fer aparicions ocasionals com a actor en pel·lícules per l'empresa Japanese cinema, especialment en pel·lícules de terror del gènere *erotic grotesque* (*ero guro*). Destaca la seva participació en la pel·lícula **Horrors of Malformed Men** (Horrors d'un Home Esguerrat) del director Teruo Ishii.

Són excepcionals i peces de gran valor històric les poques gravacions conservades de les *performance* d'Hijikata, de la seva dansa butoh. Algunes d'aquests tresors conservats són la gravació de **Revolt of the Body** (La revolta del Cos), el darrer solo d'Hijikata, l'any 1968, o **Summer Storm** (Una Tempesta d'Estiu) del 1973, amb Hijikata i els seus ballarins.

En referència als **escrits originals de Kazuo Ohno**:

El procés de classificació de la nombrosa quantitat de material de l'arxiu de Kazuo Ohno va iniciar-se el 1995. En relació als seus escrits, la primera obra publicada va ser "**Keiko no kotoba**" (*Words of Workshop / Paraules del curs*) publicat l'any 1997 a Tokio per Fiurumuatosha, Film Art Sha, basat en material de so enregistrat mentre impartia cursos.

"**Tamashi no kate**" (*Food for the Soul / Menjar per l'ànima*) publicat el 1999 a Tokio per Fiurumuatosha, Film Art Sha, un recull de fotografies seves des dels anys 1930s fins el 1999.

"**Goten, sora o tobu**" (*Butohfu: Palace Soars Across the Sky / Un palau s'eleva a través del cel*), Shichosha, Tokyo, 1989, una col·lecció d'assajos i de fotografies.

Actualment molts escrits han estat traduïts a l'anglès o es troben en procés de ser-ho. L'any 2004 "Words of Workshop" i "Food for the Soul" van ser recollits en el llibre "**Kazuo Ohno's World**", per la Wesleyan University Press.

D'altra banda comptem amb un extens material extret de les múltiples **entrevistes** fetes a **Kazuo Ohno** durant la seva vida que han estat recollides per diverses revistes i diaris japonesos i també internacionals. En trobem exemples a la ja citada "The Drama Review", al "Tokyo Journal", a "Nikutaemo", a "Ballet International", a "Tanz Aktuell", "Danza & Danza", "High Performance" i "Dance Research Journal", entre d'altres.

La participació i col·laboració de **Kazuo Ohno en films**:

Kazuo Ohno va treballar amb el director de cinema experimental Chiaki Nagano en la trilogia de **Mr O: A Portrait of Mr O** (1969), **Mandala of Mr O** (1971), i **Mr O's Book of the Dead** (1973). A **The Scene of the Soul** (1991) va ser dirigit per Katsumi Hirano, i a **Kazuo Ohno** (1995) per Daniel Schmid. En referència al material original extret d'entrevistes enregistrades, un exemple n'és **Kazuo Ohno Long Interview**, entrevista de 93 minuts feta a Kazuo Ohno l'any 1993, quan tenia vuitanta-sis anys, que conté material extret d'un documental de la cadena de televisió NHK, on Ohno reflexiona sobre la vida, la mort i la dansa. Del 2001 és **Beauty and Strength** (110 min) que inclou fragments d'espectacles i entrevistes, mostra escrits i dibuixos del mestre i es complementa amb informació bibliogràfica, amb la intenció de donar una idea global i completa sobre l'univers de Kazuo Ohno. **O, Kind God! (79 min)** és el testimoni dels efectes que ha tingut el pas del temps sobre el cos, la dansa i la vida de Kazuo Ohno. El documental **Kazuo Ohno at 86 Dances 'Seimei'** (15 min) mostra les classes de *butoh* que el mestre oferia al taller instal·lat a la casa que compartia amb la seva dona, Chie.

Existeixen altres gravacions que recullen algunes de les actuacions de Kazuo Ohno i que ens permeten veure part de la seva obra com **Admiring la Argentina**, **The Flower of Univers**, **The Dead Sea** o **My Mother**, entre d'altres.

A continuació presento una petita mostra del recull de fonts que il·lustren cadascun dels punts del guió i que exemplifiquen la metodologia seguida en la recerca, basada en el recull, la selecció i la traducció de les paraules originals (fonts primeres) dels pares del butoh: Tatsumi Hijikata i Kazuo Ohno, així com altres testimonis (fonts secundàries) de figures importants del món cultural i artístic japonès estretament vinculades a l'obra i a la vida d'ambdós mestres.

0. Introducció. Fer una presentació del tema, de la dansa butoh i dels seus creadors, subratllant-ne la seva importància, tan per la revolució que va suposar a Japó respecte la concepció de la dansa i del cos, com per la seva difusió internacional i la influència que va exercir posteriorment sobre la dansa occidental.

1. Context històric, polític, social i cultural del Japó a mitjan segle XX. Donar una visió àmplia de les circumstàncies específiques d'aquest moment en la història del Japó, des de la postguerra japonesa fins el naixement del moviment de les avantguardes artístiques japoneses.

“El Butoh, més que qualsevol avantguarda artística de la postguerra, operava i atemptava per a desfermar les forces que la civilització industrial s’havia inclinat a controlar. Però no només va ajudar a articular emocionalment la desesperació i el dolor després de la guerra, sinó que va buscar cicatritzar una memòria cultural ferida.”¹

Kurihara Nanako

“Mai he pensat en mi mateix com a avantguarda. Si corres pel voltant una pista i ets un circuit complet darrera de tots els altres, aleshores estàs sol i semblas ser el primer. Pot ser això és el que em va passar a mi ...”²

Tatsumi Hijikata

2. Kinjiki d’Hijikata: El naixement de l’Ankoku Butoh. Aprofundir en aquest moment crucial i de canvi en la dansa japonesa. Analitzar la que ha estat considerada com la primera creació de la dansa butoh: *Kinjiki* (Colors Prohibits), inspirada en la novel·la de Yukio Mishima de títol homònim (1951), creada per Tatsumi Hijikata i presentada el maig de l’any 1959 al Dai-ichi Seimai hall de Tokio.

“Kinjiki és el primer fragment revolucionari en la història de la dansa moderna japonesa des de l’inici de l’era Taisho (...) Per primera vegada la dansa reflectia un aspecte fosc de l’existència (...) una nova teoria i una nova praxis del cos en la dansa ”³

Nario Goda

“L’Ankoku Butoh neix de la comprensió d’una greu crisi. És una forma de regressió cap a les ombres, un rebuig a la llum. I més important que això, l’Ankoku Butoh sempre diu ‘no’: prefereix formes negatives, i els seus ballarins es confronten als seus cossos sense

¹ Kurihara Nanako, “The Drama Review”, vol 44, n°1, primavera 2000, New York, p. 21

² BARBER, Stephen.: Hijikata: Revolt of the body, Solar Books, 2010, p.74

³ D’ORAZI, Maria Pia.: KazuoOno, L’Epos, Palerm 2001, p.88

la por d'observar la desintegració del cos⁴

Tatsumi Hijikata (1983)

3. Biografies comparades: recollir el recorregut vital d'ambdós ballarins destacant-ne les seves particularitats i els moments més influents en relació a la posterior creació del butoh i a la seva col·laboració. Dues vides independents, trajectòries individuals, que van confluïr en un moment determinat, molt fructífer i de gran transcendència, per després tornar a distanciar-se. Aprofundir en les diverses fases de la seva biografia que els duran a aquest moment especial de confluència i col·laboració, a la creació del seu treball conjunt, i a una posterior divergència de camins. Recollir les reflexions i els records dels seus passats, tan influents en la seva obra. Recollir els records que tenen l'un de l'altre i de les experiències viscudes conjuntament. Els mestres parlant de la seva dansa, que remet a la seva infantesa i als seus familiars:

“Permeto que una germana meva reposi en el meu cos. Quan m’haig de concentrar en produir una peça de dansa, ella es recull en la foscor del meu cos. Ella menja més del que és necessari. Quan ella es posa dreta dins el meu cos, jo involuntàriament m’assec. Quan jo caic, ella cau. Malgrat tot, existeix quelcom més que aquesta simple correlació”⁵

Tatsumi Hijikata

“Encara ara la meva mare en somnis m’ensenya com ballar. Quan sóc a escena el record del nen petit continua vivint en mi. Ballant ho recordo tot”⁶

Kazuo Ohno

En referència a la primera trobada entre ambdós ballarins:

“Un dia, a invitació de Kazuo, van anar aprendre un tè.”⁷ Yoshito Ohno

Durant un viatge a Tokio el 1949, Hijikata va assistir al primer solo de Kazuo Ohno, el qual encara era completament desconegut. La *performance* d'Ohno va impressionar profundament a Hijikata:

“Aquella dansa drogada va romandre en la meva memòria. Aquesta dansa ara s’ha transformat en una presó mortal, i una cullerada seva conté tot el que és necessari per a parilitzar-me.”⁸

Tatsumi Hijikata

Kazuo Ohno parlant de la dansa darrera d'Hijikata:

“Hijikata estava molt malat i nosaltres estàvem asseguts al voltant del seu llit d’hospital.

⁴ BARBER, Stephen. Ibidem, p.101

⁵ POLZER, Helena, Hijikata Tatsumi's From Being Jelaus of a Dog's Vein, Tesi doctoral, Humboldt Universität zu Berlin, Berlin 2004, p.35

⁶ D'ORAZI, Maria Pia.: KazuoOno, L'Epos, Palerm 2001, p.44

⁷ Ibidem, p. 51

⁸ The Drama Review”, vol 44, n°1, primavera 2000, New York, p.36

Estava assegut balancejant-se cap endavant mentre ballava amb els dits [...] Era una dansa lenta que ningú excepte Hijikata podia realitzar.⁹

Kazuo Ohno

4. Ideologies comparades: a partir d'una sèrie de conceptes clau en relació a la dansa butoh (i també a la dansa en general) com les nocions de COS, MOVIMENT, BUTOH, ESPAI, TEMPS, MÚSICA, IMPROVISACIÓ, COMPOSICIÓ, IMAGINARI, MORT, SEXE, RELIGIÓ, etc., cercar les reflexions i definicions proposades per ambdós ballarins. Contrastar-les, evidenciant els seus punts en comú així com també les seves diferents aproximacions, creences i maneres d'entendre la dansa i la creació. En referència al concepte de **BUTOH** :

“Butoh és un cos posant-se a peu dret en una temptativa desesperada de vida”¹⁰

Tatsumi Hijikata

“Bàsicament, butoh significa serpentejar o moure's com si es trobés, en torsions i girs, entre el reialme dels vius i dels morts.”¹¹

Kazuo Ohno.

5. Influències i col·laboracions japoneses

A partir de la presentació de *Kinjiki* (1959), Hijikata, juntament amb Kazuo Ohno, van esdevenir un punt de referència per l'avantguarda de Tokio. Al seu voltant es va crear un cercle d'intel·lectuals filoeuropeus com Tatsuhiko Shibusawa (1928-1987), escriptors com Mishima (1925-1970), fotògrafs com Eiko Hozoe i pintors com Natsuyuki Nakanishi.

5.1. Yukio Mishima (1925-1970) escriptor japonès de renom internacional.

El mes de maig del 1959 tingué lloc la primera presentació de *Kinjiki* (Colors Prohibits) adaptació de la novel·la de Yukio Mishima del 1951, a Dai-ichi Seimai hall de Tokio.

“Ho dec tot al suport constant de Yukio Mishima, el tret amb la bala màgica de la nostra generació, qui sempre va establir una ansiosa, invariable fusió amb el seu propi treball i el qual em va fer crear el meu treball inaugural, Kinjiki.”¹²

Tatsumi Hijikata

Kazuo Ohno parlant de la seva relació amb Mishima:

“Penso que entre nosaltres hi ha hagut una entesa profunda, que anava més enllà de les trobades ocasionals, ell entenia quan jo dansava, jo entenia els seus moviments, la seva mirada. Si es mira. El silenci és suficient, és suficient aquesta intel·ligència, encara que sigui sense paraules.”¹³

⁹ D'ORAZI, Maria Pia, *Ibidem*, p.53

¹⁰ OHNO, Kazuo, OHNO, Yoshito.: *Kazuo Ohno's worlds, from without & within*, Wesleyan University Press, Middletown, 2004, p.219

¹¹ *Ibidem*, p.205

¹² “The Drama Review”, *Ibidem*, p. 42

¹³ D'ORAZI, Maria Pia, *Ibidem*, p.56

5.2. Eiko Hozoe. Pioner japonès de la fotografia expressionista i un dels més distingits cronistes del moviment Butoh des de la seva creació. La seva estreta relació amb Tatsumi Hijikata i Kazuo Ohno va conformar la base de sèries com ***Kamaitashi***, ***Embrace***, ***The Butterfly Dream*** i ***Ukiyo-e projections***.

*“Per a mi, Kamaitachi significa Tatsumi Hijikata.”*¹⁴

Eiko Hozoe (2009)

Hijikata escrivia sobre Hozoe:

*“Aquest jove fotògraf, particularment abstemi en fotografies de dones, és un àvid lector del Marquès de Sade. Va ser Eiko Hozoe el primer que em va demanar que estrenyés el meu anus, després fotografià aquelles suaus, modestes muntanyes.”*¹⁵

5.3. Yoshito Ohno. (1938-). Fill de Kazuo Ohno, la seva primera aparició com a ballarí va ser l'any 1959, amb el seu pare a ***An Old Man and The Sea*** (El Vell i el Mar); el mateix any va participar amb Hijikata a l'emblemàtica peça ***Kinjiki***. Durants els anys 1960s va participar en les *performances* experimentals d'Hijikata. Posteriorment, als anys 1980s va dirigir les creacions del seu pare, Kazuo Ohno. A mitjan anys 1990s va iniciar la seva carrera en solitari. Actualment continua la labor de docència, amb classes regular, que havia iniciat Kazuo.

*“Al principi Hijikata i Kazuo titubejaven i no s'exposaven del tot (...) Hijikata preguntava: - Mestre, li puc demanar que es transvesteixi de dona per 'Divine'? i Kazuo responia: - Si, ho farà encantat. (...) Penso que Hijikata confiava plenament en Kazuo. Per això, al requeriment d'un li corresponia el consens de l'altre. Era una relació d'extrema confiança.”*¹⁶

6. Influències literàries franceses

Segons Stephen Barber, la connexió de Tatsumi Hijikata i Kazuo Ohno amb els escriptors francesos, sobretot amb Genet i Artaud, és deguda a la preocupació d'aquests escriptors pel cos en un estat d'oposició, en transformació sexual; preocupació que estava en acord amb l'aura sense precedents de dissidència social i de revolució corporal que Tokio vivia en aquell moment.

6.1. Jean Genet

La fascinació d'Hijikata i Ohno pel treball de Genet era, sobretot, pel seu determinat moviment fora de la legalitat, dels estatus socials i sexuals, i per la seva estratègica dissolució en les miserables runes d'aquests estrats, més que no pas la seva càrrega explícitament homosexual. Conjuntament, Hijikata i Ohno, van crear partint de l'obra de Genet, la seva versió de ***Our Lady***

¹⁴ HOZOE, Eiko, HIJIKATA, Tatsumi.: *Kamaitachi*, Aperture Foundation, New York, 2009.

¹⁵ BARBER, Ibidem, p. 51

¹⁶ D'ORAZI, Maria Pia, Ibidem, p.52

of the Flowers (La nostra dama de les flors), posteriorment Hijikata va coreografiar un altra peça en admiració a Genet, *Experiment with Genet* (Experiment amb Genet).

6.2. Antonin Artaud

El lligam d'Hijikata amb Artaud va ser-hi present durant tota la seva vida. La seva inspiració en Artaud provenia de les seves paraules dites més que no pas d'una lectura exhaustiva de les seves obres. L'any 1972, Hijikata va escriure un breu assaig sobre la figura d'Artaud: *Artaud's Slipper* (Les sabatilles d'Artaud). Poc abans d'emmalaltir, Hijikata havia començat a formular un nou projecte titulat, de manera provisional, *Experiment with Artaud* (Experiment amb Artaud).

7. Kazuo Ohno a Barcelona: en el marc del **Festival Grec de l'any 1982**, el dies 28, 29 i 30 de juny Ohno va presentar *Admirant l'Argentina*, i els dies 3 i 4 de juliol va presentar *La meva mare* a l'aleshores anomenada Casa de la Caritat. L'any vinent, el 2012, es celebraran trenta anys d'aquest esdeveniment. El diari La Vanguardia del 16 de juny del 1982 l'anunciava:

“ (...) Y por último, la figura más sorprendente de este festival: el bailarín japonés, septuagenario, Kazuo Oono, un verdadero prodigio de arte y sensibilidad, el cual trae en cartel su 'Homenaje a la Argentina', aquella Antonia Mercè a la que Oono vio bailar en el Teatro Imperial de Tokio, en enero de 1928.”

L'any anterior i en el marc del mateix festival, al Grec'81, la companyia de butoh **Sankai Juku**, dirigida per Ushio Amagatsu, havia presentat l'espectacle *Sholiba* del 7 a l'11 de juliol al mateix espai de la Casa de la Caritat de Barcelona.

8. Glossari de paraules clau que faciliti la comprensió de certes nocions estrictament japoneses i de difícil traducció, per exemple:

“mushin”: concepte usat per **Kazuo Ohno** per a descriure el seu treball d'aproximació a la performance. Una combinació del kanji per a nothingness (mu) i ment (shin), referint-se, en aquest context específic a “intuïtiu” o “sense intenció”.

“tatamareta kansetsu/ashi”: aquest concepte era un element important del butoh d'**Hijikata**. (articulacions/cames doblegades o plegades). Fa referència a un cos que s'ha allunyat de la voluntat d'estar dempeus, un cos que ja no pren decisions per voluntat pròpia, un cos no manipulat per la voluntat.

9. Índex de material literari, oferir un índex del material escrit per cadascun dels dos mestres.

10. Índex de material videogràfic, oferir un índex del material fílmic i videogràfic que reculli els testimonis dels dos mestres, ja siguin les seves paraules, les seves obres o les seves col·laboracions amb directors de cinema.

11. Índex de creacions, oferir un índex cronològic i rigorós de les creacions d'ambdós ballarins, tant les realitzades en solitari o en col·laboració amb altres ballarins com les realitzades conjuntament entre Hijikata i Kazuo Ohno.

12. Bibliografia i Webgrafia, oferir una bibliografia extensa i seleccionada sobre llibres, revistes, escrits i estudis dedicats a les figures de cadascun dels mestres. Oferir una webgrafia específica i contrastada on les persones interessades puguin acudir per tal d'aprofundir en aspectes concrets sobre els orígens del butoh i sobre les obres dels seus creadors.

Tatsumi Hijikata fotografiat per Eiko Hozoe a *Kamaitashi*.

Kazuo Ohno fotografiat per Eiko Hozoe